

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017*

Marieke Meesters, Paul Nieuwbeerta & Jeroen ten Voorde

Inleiding

Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht (Sr) vormt – samen met het Wetboek van Strafvordering (Sv) – de belangrijkste wetgeving op het terrein van het Nederlandse strafrecht. Het wetboek bestaat uit drie boeken: het Eerste Boek (Algemene bepalingen), het Tweede Boek (Misdrijven) en het Derde Boek (Overtreedingen). Het Eerste Boek, we zouden dit ook het Algemeen Deel kunnen noemen, omvat regels van strafrechtelijke aansprakelijkheid en de sancties (straffen en maatregelen) die kunnen worden opgelegd. De laatste twee boeken vormen tezamen het Bijzonder Deel. Dat deel van het Wetboek van Strafrecht omvat een groot aantal strafbaarstellingen, dat wil zeggen omschrijvingen van strafbaar gestelde gedragingen waaraan het Wetboek van Strafrecht een sanctie verbindt in de vorm van een (tijdelijke of levenslange) gevangenisstraf of hechtenis en/of een geldboete. Hoewel zeker niet de enige strafwet, vormt het Wetboek van Strafrecht voor velen wel de bekendste strafwet, mede omdat daarin bekende strafbaarstellingen zijn opgenomen, zoals diefstal, oplichting, moord en doodslag en discriminatie, alsmede in de actualiteit staande strafbaarstellingen als mensensmokkel (art. 197 e.v. Sr) en mensenhandel (art. 273f Sr).

Het huidige Wetboek van Strafrecht trad op 1 september 1886 in werking, nadat het op 1 maart 1881 in het Staatsblad was gepubliceerd.¹ Ondanks de respectabele leeftijd die het wetboek inmiddels heeft bereikt, zijn de structuur en inhoud van het grootste deel van het oorspronkelijke wetboek uit 1886 momenteel nog steeds intact. Desondanks zijn er sinds de invoering van het Wetboek van Strafrecht door de wetgever vele wijzigingen doorgevoerd. Deze wijzigingen betroffen zowel kleine veranderingen in afzonderlijke bepalingen als grotere veranderingen die het gehele, althans grote delen van het wetboek hebben beroerd. Een voorbeeld van een grote verandering is de herziening in 1984, waarbij onder andere de

* Marieke Meesters was in 2014 en 2017 onderzoeker bij het Instituut Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden en momenteel promovenda bij de Wageningen Universiteit. Prof. Paul Nieuwbeerta is hoogleraar Criminologie bij het Instituut Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden. Prof. dr. Jeroen ten Voorde is universitair hoofddocent Straf- en procesrecht bij het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden en bijzonder hoogleraar Strafrechtsfilosofie (leerstoel Leo Polak) aan de Rijksuniversiteit Groningen.

1 Wet van 15 april 1886, *Stb.* 1886, 46, respectievelijk Wet van 1 maart 1881, *Stb.* 1881, 35.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

geldboetecategorieën werden ingevoerd.² Een voorbeeld van een kleine verandering betreft de wijziging van de artikelen 139a en 139c Sr ten gevolge van de invoering van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017.³ Tezamen hebben de vele kleine en grotere wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht ervoor gezorgd dat de tekst van het huidige wetboek inmiddels op veel punten afwijkt van de tekst van het oorspronkelijke in 1886 ingevoerde wetboek.

Tot voor kort is er in ons land weinig gedetailleerd onderzoek gedaan naar veranderingen in de wetteksten van het gehele Wetboek van Strafrecht over de periode vanaf 1886 tot nu. Simons publiceerde in 1910 in zijn handboek een overzicht van de wijzigingen;⁴ Vos gaf in 1950 een overzicht van de in zijn ogen belangrijkste wijzigingen.⁵ In meer recente handboeken ontbreekt een dergelijk overzicht. Uiteraard zijn er wel vele studies naar de geschiedenis van het strafrecht en het Wetboek van Strafrecht in het bijzonder verricht. Deze studies richten zich echter of op globale veranderingen in (delen van) de strafrechtsgeschiedenis (en niet op veranderingen in wetteksten en wetsartikelen van het Wetboek van Strafrecht),⁶ of vooral op de ontwikkeling van één of meer wetsartikelen, bijvoorbeeld die betrekking hebben op algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid⁷ of specifieke delicten⁸ of vooral op ontwikkelingen in

2 Wet van 10 maart 1984, *Stb.* 1984, 92.

3 Wet van 26 juli 2017, *Stb.* 2017, 317.

4 D. Simons, *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht* (Eerste Deel), Groningen: Noordhoff 1910, p. 44-45.

5 H.B. Vos, *Leerboek van Nederlands strafrecht*, Haarlem: Tjeenk Willink 1950, p. 6-8.

6 G.A.M. Strijards, 'Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht na de codificatie', in: J.P. Balkema e.a. (red.), *Gedenkboek Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1986, p. 31-56; Y. Buruma, *Inleiding: Een strafrechtelijke ideeëngeschiedenis van de 20ste eeuw*, Amsterdam: Amsterdam University Press 1999, p. 11-46; Y. Buruma, 'Grenzen aan strafrechtelijke aansprakelijkheid', in: M.S. Groenhuijsen & J.B.H.M. Simmelink (red.), *Glijdende schalen* (De Hullu-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003, p. 71-93; A.G. Bosch, *De ontwikkeling van het strafrecht in Nederland van 1795 tot heden*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2005; J. de Hullu, 'Op zoek naar begrenzing van strafrechtelijke aansprakelijkheid', in: P.H.P.H.M.C. van Kempen e.a. (red.), *Levend strafrecht. Strafrechtelijke vernieuwingen in een maatschappelijke context* (Buruma-bundel), Deventer: Kluwer 2011, p. 271-285.

7 In de laatste vijftien jaar bijvoorbeeld: M.M. Dolman, *Overmacht in het stelsel van strafuitsluitingsgronden* (diss. Universiteit van Amsterdam), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006; A.A. van Dijk, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen. Over opzet, schuld, schulditsluitingsgronden en straf* (diss. Groningen), Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2008; W.F. van Hattum, *Non bis in idem. De ontwikkeling van een beginsel*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012; A. Postma, *Opzet en toerekening bij medeplegen* (diss. Groningen), Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014; J. Bijlsma, *Stoornis en strafuitsluiting. Op zoek naar en toetsingskader voor ontoerekenbaarheid* (diss. VU Amsterdam), Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2016; F.C.W. de Graaf, *Meervoudige aansprakelijkheidstelling. Een analyse van rechtsfiguren die aansprakelijkstelling voor meer dan één strafbaar feit normeren* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridisch 2018.

8 Zie bijvoorbeeld R.S.B. Kool, *De strafwaardigheid van seksueel misbruik* (diss. Rotterdam), Rotterdam/Arnhem: Sanders Instituut/Gouda Quint 1999; E. Sikkema, *Ambtelijke corruptie in het strafrecht. Een studie over omkoping en andere ambtsdelicten* (diss. Groningen), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2005; K. Lindenberg & A.A. van Dijk, *Herziening van de zedendelicten. Een analyse van Titel XIV, Tweede Boek, Wetboek van Strafrecht met het oog op samenhang, complexiteit en normstelling*, Zutphen: Paris 2016; V.M.A. Sinnige, *De systematiek van de vermogensdelicten* (diss. Groningen), Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Marieke Meesters, Paul Nieuwbeerta & Jeroen ten Voorde

het strafrechtelijk sanctiestelsel.⁹

Pas zeer recent zijn twee studies verschenen die wel de ontwikkelingen in wetteksten van het gehele Wetboek van Strafrecht sinds zijn inwerkingtreding systematisch beschrijven. De eerste studie betreft een beschrijving van tekstuele veranderingen in het wetboek in de periode 1886-2016 en bediscussieert de belangrijkste wijzigingen.¹⁰ Deze studie kijkt echter vooral naar de situatie in 1886 en vergelijkt die met 2016 en onderzoekt tamelijk associatief en niet systematisch de diverse tussenliggende wijzigingen. De tweede studie geeft een totaaloverzicht van alle wetsartikelen die het wetboek kent en gekend heeft sinds 1886.¹¹ Deze uitputtende studie vormt een belangrijk naslagwerk van alle wijzigingen in het Wetboek van Strafrecht sinds 1886, maar ontbeert een analyse van de ontwikkelingen in het wetboek. Tevens ontbreekt in deze studie een samenhangende analyse van het geboden overzicht.

Om de lacune in kennis over veranderingen in het Wetboek van Strafrecht sinds 1886 op te vullen is recent een project gestart dat beoogt de ontwikkelingen in het wetboek systematisch te beschrijven en te verklaren.¹² Voor dit project wordt momenteel een bestand geconstrueerd, het Historisch Wetboek van Strafrecht (HWvSr), waarin alle wetteksten zijn opgenomen waaruit het wetboek sinds 1886 heeft bestaan. Hierdoor wordt het relatief eenvoudig om een overzicht te maken van alle wetsartikelen die golden op een bepaald moment, bijvoorbeeld op 1 januari van elk jaar, dat wil zeggen vanaf 1 januari 1887 tot en met 1 januari 2017. Nadien in werking getreden wetswijzigingen zijn in het huidige bestand niet opgenomen; zij kunnen op een later moment worden toegevoegd.

In dit artikel presenteren we de allereerste resultaten van het nieuwe project en geven we een overzicht van de langetermijntwikkelingen in de opbouw – door ons de ‘externe’ structuur genoemd – van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht sinds 1886. Met ‘externe structuur’ bedoelen we de titels, de daarin opgenomen artikelen en de artikeldelen, dat wil zeggen de leden, subleden en verdere onderdelen waarin artikelen kunnen zijn onderverdeeld. In deze bijdrage laten we ontwikkelingen in de inhoud van de wetsartikelen, dat wil zeggen de delictomschrijving en de sanctienorm – door ons de ‘interne structuur’ genoemd – buiten beschouwing; deze bewaren we voor latere analyses. Verder beperken we ons tot de artikelen van het Tweede Boek, omdat de overige boeken van het Wetboek van Strafrecht nog niet zijn opgenomen in het bestand van het HWvSr. De overtredingen (Derde Boek van het Wetboek van Strafrecht) en de vele strafbaarstellingen buiten het Wetboek van Strafrecht, zoals de drugsdelicten, zijn dus niet

9 Zie onder meer J. de Hullu, I.M. Koopmans & Th.A. de Roos, *Het wettelijk strafmaximum*, Deventer: Gouda Quint 1999; P.M. Schuyt, *Verantwoorde straftoemeting* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 2009.

10 Zie J.M. ten Voorde, ‘Het Wetboek van Strafrecht ter discussie’, in: B.J.G. Leeuw, F.P. Ölçer & J.M. ten Voorde (red.), *Leidse gedachten over een modern straf(proces)recht*, Den Haag: Boom Juridisch 2017, p. 21-43.

11 M. Scharenborg, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht (1886-2017)* (3 delen), Rotterdam: Managementboek 2017.

12 Zie P. Nieuwbeerta, P.M. Meesters & J.M. ten Voorde, *Codeboek en documentatie van het Historisch Wetboek van Strafrecht*, Leiden, Universiteit Leiden, 2018.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

in het bestand opgenomen. De specifieke vraag die we beantwoorden luidt: in hoeverre is het aantal titels, artikelen en artikeldelen in het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht veranderd over de periode 1886-2017?

De relevantie van het beantwoorden van deze vraag lijkt toegenomen door de aankondiging van de minister van Justitie en Veiligheid om vanaf 2020 te werken aan 'de herziening van het strafrecht in heel grote zin'.¹³ Kennelijk wordt – na het Wetboek van Strafvordering – ook het Wetboek van Strafrecht tegen het licht gehouden en bezien in hoeverre een herziening van dat wetboek gewenst is. Daarbij gaat het niet om partiële wijzigingen, maar getuige de opmerking van de minister om een meer omvattende wijziging van het Wetboek van Strafrecht. Ons inziens kan een dergelijke herziening slechts dan beginnen wanneer er een goed inzicht bestaat in de ontwikkeling van het huidige wetboek. Hoewel het overzicht geen beeld geeft van de ontwikkeling in de rechtspraak ten aanzien van de onderdelen van het Tweede Boek, menen wij dat het overzicht dat wij in dit artikel geven een systematisch beeld geeft van de ontwikkeling van het Wetboek van Strafrecht die aan de discussies over de herziening daarvan een bijdrage kan leveren.

Ontwikkelingen in de opbouw van het Wetboek van Strafrecht

Titels

Het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht kent, net als de overige Boeken van het wetboek, een onderverdeling in titels. De keuze voor een indeling in titels werd tijdens de totstandkoming van het wetboek niet toegelicht; elk ontwerp van een Wetboek van Strafrecht dat in de negentiende eeuw aan het parlement werd aangeboden, kende een onderverdeling in Boeken en titels. Hetzelfde geldt voor andere wetboeken uit die tijd.¹⁴ Soms bestonden de voorgestelde titels uit één of meer hoofdstukken, zoals in de Franse Code Pénal die van 1811 tot 1886 dienst deed als wetboek van strafrecht.¹⁵ Daar is in het Tweede Boek van afgezien; de indeling in uitsluitend titels zou de overzichtelijkheid bevorderden en duidelijk maken dat het wetboek als één geheel moet worden beschouwd. Verdere onder-

13 *Handelingen II* 13 maart 2018, p. 60-30-14.

14 We doelen daarbij op het in 1838 ingevoerde Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Koophandel, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en het Wetboek van Strafvordering. Ook het huidige Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en het Wetboek van Strafvordering zijn onderverdeeld in titels. Het concept-Wetboek van Strafvordering wijkt van deze systematiek af doordat is gekozen voor een hoofdingeling in hoofdstukken, terwijl de delen van hoofdstukken titels worden genoemd.

15 Het Wetboek van Strafrecht was ons eerste nationale wetboek van strafrecht sinds de onafhankelijkheid in 1813. In de periode 1813-1886 zijn meerdere pogingen gedaan een wetboek van strafrecht van de grond te krijgen. Zie voor de verschillende voorstellen en de soms uiteenlopende opbouw van die voorstellen Y.G.M. Baaijens-van Geloven e.a., *Strafwetgeving in de negentiende eeuw*, Tilburg: Katholieke Hogeschool, Vakgroep Strafrechtswetenschappen, Sectie Strafrecht 1985, met name deel IV, V en VI.

verdeling zou volgens de wetgever tamelijk willekeurig zijn en diende daarom geen redelijk doel.¹⁶

De nummering van de titels gebeurt aan de hand van Romeinse cijfers. Bij de invoering van het Wetboek van Strafrecht in 1886 bestond het Tweede Boek (Misdrijven) uit 31 titels (titel I tot en met XXXI). De indeling en nummering van het Tweede Boek is sinds 1886 een aantal keren gewijzigd. Bijna honderd jaar na de invoering, namelijk in 1984, werd de eerste verandering in de titelstructuur doorgevoerd: er werd een extra titel toegevoegd (titel XIXA: Afbreking van zwangerschap). Daarna is in 2001 titel XXXA (Witwassen) toegevoegd. In 2006 is titel VI (Tweegevecht) geschrapt. In 2006 is titel XXXI (Recidive regeling) verplaatst naar het Eerste Boek en dus geschrapt uit het Tweede Boek. In 2014 is titel XXXI opnieuw opgenomen in het wetboek, maar nu voor het misdrijf financieren van terrorisme.

Dit betekent dat in de periode 1886-1984 het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht bestond uit 31 titels, in de periode 1985-2001 uit 32 titels, in de periode 2002-2006 uit 33 titels en in de periode 2007-2014 uit 31 titels. Sinds 2014 bestaat het Tweede Boek uit 32 titels (I-V en VII-XXXI).

Ook in de opschriften van titels werden wijzigingen aangebracht. Zes titels kregen sinds 1886 een ander opschrift (III, X, XII, XXVII, XXIX en XXXI). De wijziging betrof het weghalen of toevoegen van tekst in of het vervangen van het opschrift. Het weghalen van tekst vond plaats in titel XXVII, waarin ‘van goederen’ uit het opschrift werd verwijderd met de komst van strafbaarstellingen betreffende het vernielen en beschadigen van gegevens (art. 350a e.v. Sr).¹⁷ Het toevoegen van tekst gebeurde in het opschrift van titel III. Daaraan werden de woorden ‘en andere internationaal beschermde personen’ toegevoegd vanwege het opnemen van strafbaarstellingen gericht tegen internationaal beschermde personen (art. 117 e.v. Sr).¹⁸ Titel X kreeg in 1925 een nieuw opschrift: Muntmisdrijven werd vervangen door Valsheid in muntspeciën en munt- en bankbiljetten.¹⁹ Reden hiervoor was dat toen ook valsheid in bankbiljetten strafbaar werd gesteld.²⁰ Het opschrift van titel XXIX werd in 1957 gewijzigd van Scheepvaartmisdrijven in Scheepvaart- en luchtvaartmisdrijven.²¹ Titel XII kreeg in 2014 een nieuw opschrift: Valsheid in geschriften werd vervangen door Valsheid met geschriften, gegevens en biometrische kenmerken.²² Ook hier was de aanleiding wijziging van bestaande en toevoeging van een aantal nieuwe strafbaarstellingen, in het bijzonder artikel 231a Sr, de strafbaarstelling van het vervalsen van biometrische kenmerken of persoonsgegevens.

16 Zie H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht. Volledige verzameling van regeringsontwerpen, gewisselde stukken, gevoerde beraadslagingen, enz.* (tweede deel), bewerkt door J.W. Smidt, Haarlem: Tjeenk Willink 1891, p. 1-2.

17 Wet van 23 december 1993, *Stb.* 1993, 33.

18 Wet van 19 mei 1988, *Stb.* 1988, 276.

19 Wet van 23 juni 1925, *Stb.* 1925, 243.

20 Zie *Kamerstukken II* 1924/25, 322, 3, p. 3.

21 Wet van 6 maart 1957, *Stb.* 1957, 72.

22 Wet van 12 maart 2014, *Stb.* 2014, 125.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

Artikelen

De titels van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht bestaan uit meerdere artikelen, en die artikelen bevatten veelal een strafbaarstelling, bestaande uit een delictsomschrijving en een sanctienorm.²³ Een delictsomschrijving geeft aan ‘welk gedrag onder welke subjectieve (opzet, schuld of niet bepaald) en objectieve omstandigheden (zoals wederrechtelijkheid, causaliteit en vooral specifieke bijzonderheden van de strafbaarstelling) tot strafrechtelijke aansprakelijkheid kan leiden’.²⁴ Een sanctienorm (of strafbedreiging) geeft aan welke straffen voor een bepaald delict maximaal kan worden opgelegd.

De meeste artikelen waren in het in 1886 ingevoerde wetboek opeenvolgend genummerd met Arabische cijfers, in het Tweede Boek van 92 tot en met 423.²⁵ In de loop der tijd is bij diverse wetswijzigingen een aantal van de oorspronkelijke artikelen – en de daarbij behorende artikelnummers – komen te vervallen. Soms werden de artikelnummers opnieuw ingevoerd met gewijzigde inhoud. Het gaat om in totaal zestien artikelnummers. Een voorbeeld is artikel 421 Sr. Bij de invoering van het Wetboek van Strafrecht was daarin een recidiveregeling opgenomen. Deze werd in 2006 verplaatst naar het Eerste Boek (art. 43a e.v. Sr). In 2013 werd de bepaling weer opgenomen in het Wetboek van Strafrecht.²⁶ Daarin is het financieren van terrorisme strafbaar gesteld. Een ander voorbeeld, dat zich nog in het stadium van wetsontwerp bevindt, is artikel 372 Sr. Tot 2006 was daarin strafbaar gesteld het door een ambtenaar der telegrafie schenden van het telegraafgeheim (het feit is nu strafbaar gesteld in art. 273c Sr). Wetsvoorstel 34641 voorziet onder meer in het opnieuw opnemen van artikel 372 in titel XXVIII. Daarin wordt strafbaar gesteld het door een politieambtenaar door schuld schenden van de geweldsinstructie, de dood of (zwaar) lichamelijk letsel ten gevolge. Artikel 152, dat tot 2006 het zogenoemde tweegevecht strafbaar stelde en deel uitmaakte van titel VI, is verplaatst naar titel V en regelt sinds 2018 dat bij veroordeling wegens een der in de artikelen 138b lid 5 en 140a Sr omschreven (terroristische) misdrijven door de rechter ontzetting van het passief en actief kiesrecht (art. 28 lid 1 onder 3°) kan worden uitgesproken.²⁷

23 Verschillende van deze strafbaarstellingen hebben van de wetgever een naam gekregen, zoals doodslag en diefstal. Deze naam wordt de kwalificatie of naam van het feit genoemd. We telden in het Tweede Boek in 2017 39 kwalificaties: art. 138a, 138ab, 180, 186, 197a, 225, 236, 242, 246, 261 lid 1, 261 lid 2, 262, 268, 273f, 278, 281, 282a, 285b, 287, 289, 290, 291, 300, 302, 310, 314, 317, 318, 321, 326, 328bis, 366, 381, 395, 416, 417bis, 420bis, 420quater, 421 Sr. In het Derde Boek komt de kwalificatie maar één keer voor (art. 424 Sr).

24 J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2018, p. 68-69.

25 De meeste, omdat aan het oorspronkelijke Tweede Boek tussen de plaatsing in het Staatsblad en de inwerkingtreding nog enkele artikelen werden toegevoegd, namelijk art. 349bis, 349ter, 349quater, 351bis en 394bis Sr. Ook werden enkele artikelleden toegevoegd. Zie de Wet van 15 januari 1886, *Stb.* 1886, 6. De eerste drie bepalingen beoogden het auteursrecht te beschermen en waren overgeheveld van de Wet tot regeling van het auteursrecht 1881. Ook art. 394bis Sr werd uit een andere wet overgeheveld naar het Wetboek van Strafrecht. Art. 351bis Sr (culpoze vernieling, beschadiging enzovoort van werken van openbaar nut) werd op voorstel van de Tweede Kamer aan het Tweede Boek toegevoegd (*Kamerstukken II* 1884/85, 39, 3, p. 12).

26 Wet van 10 juli 2013, *Stb.* 2013, 292.

27 Wet van 26 september 2018, *Stb.* 2018, 338.

Tevens zijn nieuwe artikelen aan het Tweede Boek toegevoegd. Om de oorspronkelijke artikelnummers zo veel mogelijk intact te laten, hebben de nummers van de nieuwe artikelen toevoegingen gekregen:²⁸ de toevoegingen aan de artikelnummers bestaan soms uit zogeheten telbijwoorden (zoals art. 161bis, 389ter en 420quater Sr), soms uit letters (zoals art. 98a, 175a, 273c en 385d Sr), één keer uit een combinatie van letters (art. 138ab Sr) en twee keer uit een combinatie van een telbijwoord en een nummer (art. 420bis.1 en art. 420quater.1 Sr).

In eerste instantie koos de wetgever ervoor telbijwoorden te gebruiken teneinde te voorkomen dat verwarring zou ontstaan met artikelen die reeds waren onverdeeld in a, b, c enzovoort,²⁹ iets wat overigens maar zelden voorkwam. In 1920 werd hiervan met de invoering van artikel 97a Sr afstand genomen.³⁰ Nadien zien we dat de wetgever soms voor een telbijwoord (bijvoorbeeld art. 161quater, 161sexies Sr),³¹ dan weer voor een letter kiest (bijvoorbeeld art. 151a, 282b en 350c Sr), waarbij moet worden opgemerkt dat het toevoegen van letters aan een artikelnummer tegenwoordig de voorkeur geniet.³²

Aantal artikelen

Bij de inwerkingtreding van het Wetboek van Strafrecht in 1886 omvatten de 31 titels van het Tweede Boek in totaal 332 artikelen (art. 92-423), variërend van één artikel in titel IX (Meineed) en 36 artikelen in titel XXIX (Scheepvaart- en luchtvaartmisdrijven) (zie figuur 1). Het totaal aantal artikelen in het Tweede Boek is in de periode 1 januari 1887 tot en met 1 januari 2017 toegenomen van 332 tot 434. Het verloop van het aantal artikelen is weergegeven in de linker grafiek van figuur 2, waarin het totaal aantal artikelen waaruit het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht bestond op 1 januari van elk jaar is weergegeven.

In de eerste helft van de twintigste eeuw was er vooral sprake van een langzame maar gestage toename in het aantal artikelen: gemiddeld kwam er elke twee jaar een artikel bij. In 1970 bedroeg het aantal artikelen 379. In de periode 1970-1990 nam het aantal artikelen weer iets af, tot 365. Deze afname kan deels worden verklaard door gewijzigde (morele) opvattingen over de strafbaarheid van bepaalde gedragingen. Zo werden in deze periode de strafbaarstelling van overspel (art.

28 In het Eerste Boek zijn nog andere nummeringen te vinden, zoals blijkt uit art. 77cca.

29 *Kamerstukken II 1885/86*, 28, 2, p. 3.

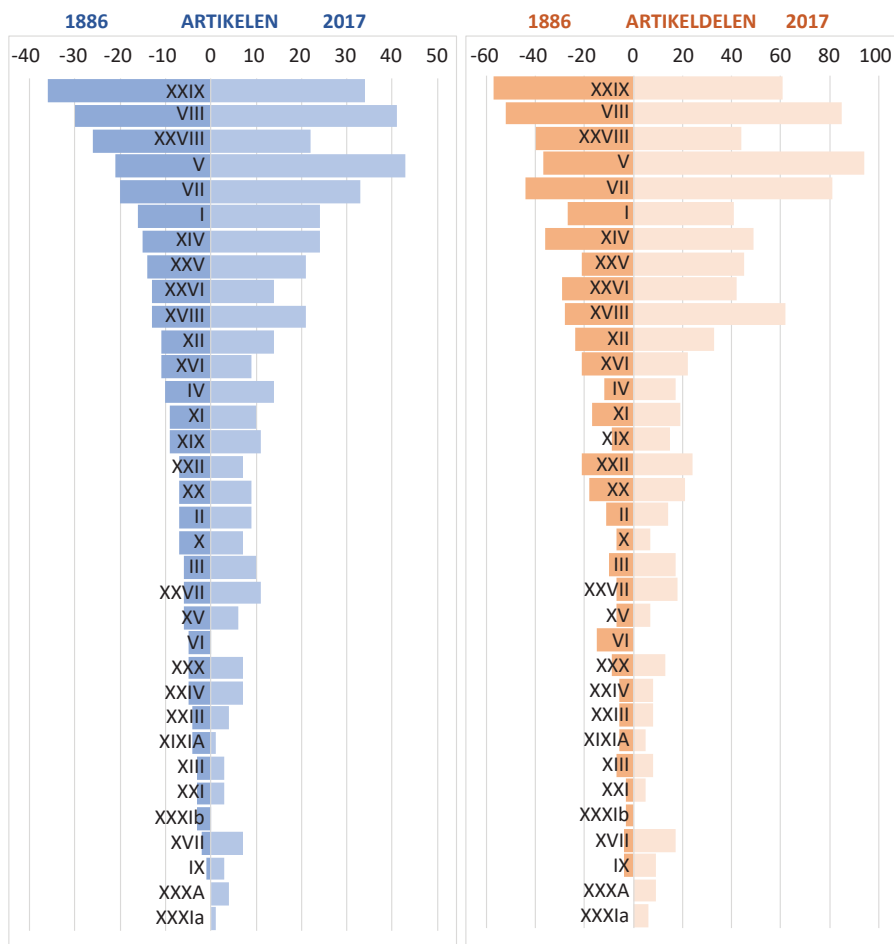
30 Uit de wetgeschiedenis hebben wij niet kunnen opmaken waarom bij dat artikel niet werd gekozen voor een telbijwoord.

31 Een mogelijke verklaring voor deze wijze van nummering is dat de wetgever er in 1922 met art. 161bis en 161ter voor koos telbijwoorden te gebruiken en dat latere wetgevers daaraan uit oogpunt van eenvormigheid hebben vastgehouden (zie art. 161quater en 161quinquies (in 1961 ingevoegd) en 161sexies en 161septies (ingevoegd met de eerste Wet computercriminaliteit in 1993)).

32 In Aanwijzing 6.16 van de hierna nog te bespreken Aanwijzingen voor de regelgeving van 18 november 1992, *Stcrt.* 1992, 230 (laatst gewijzigd op 22 december 2017, *Stcrt.* 2017, 69426) wordt als uitgangspunt genomen dat telbijwoorden niet worden gebruikt, maar letters achter cijfers worden geplaatst. Dat is slechts anders wanneer 'een zodanige nummering [met telbijwoorden; MM, PN, JMtV] al is ingezet'.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

Figuur 1 Aantal artikelen en artikeldelen in het Tweede boek van het WvSR in 1886 en 2017 – Naar titel

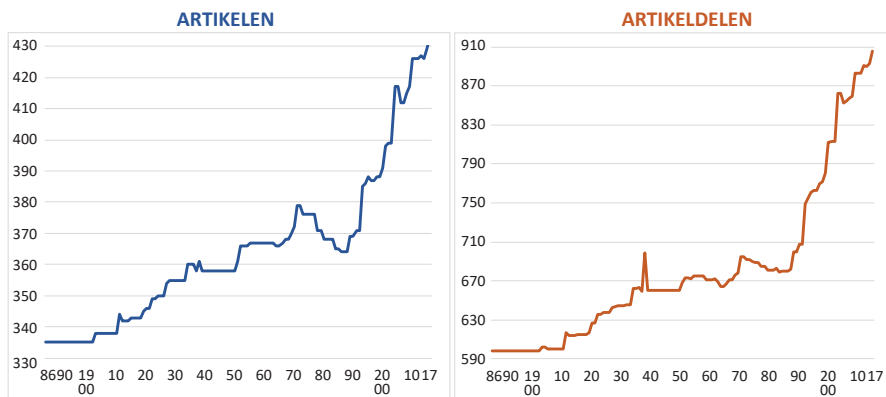
241 Sr) en het plegen van ontucht met een minderjarige persoon van hetzelfde geslacht (art. 248bis Sr) geschrapt. Ook vervielen een aantal bepalingen in de beledigingstitel (titel XVI: art. 263-264 Sr) en enkele ambtsdelicten, namelijk het naar aanleiding van de spoorwegstaking van 1903 ingevoerde stakingsverbod voor ambtenaren (art. 358bis-358quater Sr).³³ Deels laat de afname zich verklaren door het verwijderen van volgens de wetgever verouderde en in de praktijk zelden toegepaste strafbepalingen, met name op het terrein van de scheepvaartdelicten (titel XXIX; art. 391-394bis, 398-399 en 404 Sr). Binnen deze titel vond – in de woorden van de minister van Justitie – een ‘stevige schoonmaak’ plaats.³⁴

33 Respectievelijk Wet van 6 mei 1971, *Stb.* 1971, 291; Wet van 8 april 1971, *Stb.* 1971, 212; Wet van 25 maart 1978, *Stb.* 1978, 155; Wet van 14 december 1979, *Stb.* 1979, 693.

34 *Handelingen I* 10 juli 1973, p. 214.

Marieke Meesters, Paul Nieuwebeerta & Jeroen ten Voorde

Figuur 2 Aantal artikelen en artikeldelen in het Tweede boek van het WvSR – per jaar, 1886-2017

Duidelijk is dat – zoals in de literatuur al werd aangenomen³⁵ – het aantal artikelen met name in de laatste decennia fors is toegenomen. Zeker sinds 1990 is het aantal artikelen fors groter geworden: in de afgelopen ruim 25 jaar kwamen er in elke twee jaar gemiddeld vier artikelen bij. De toename in het aantal wetsartikelen was vrij gelijkmatig verdeeld over de verschillende titels van het Tweede Boek (zie de linker grafiek van figuur 1). Vrijwel alle oorspronkelijke titels die nog steeds deel uitmaken van het wetboek hebben in de loop der jaren meer wetsartikelen gekregen.

Overigens betekent de toename in het aantal artikelen in het Tweede Boek niet dat er alleen maar artikelen zijn bijgekomen: het betekent vooral dat er meer artikelen zijn bijgekomen dan er zijn geschrapt. De linker grafiek van figuur 3 geeft een beeld van het aantal artikelen dat in elk jaar is geschrapt, en van het aantal artikelen dat er in elk jaar is toegevoegd aan het Wetboek van Strafrecht. In totaal zijn sinds 1886 165 artikelen toegevoegd aan het Tweede Boek en zijn er 60 (weer) geschrapt.³⁶ Duidelijk is dat de meeste wijzigingen zich de laatste dertig jaar hebben voorgedaan.

Bij het analyseren van de geschrapte en toegevoegde artikelen moet worden opgemerkt dat sommige schrappingen en toevoegingen feitelijk ‘slechts’ verplaatsingen betreffen. Daarmee bedoelen we twee dingen. In de eerste plaats zijn verschillende strafbepalingen verplaatst naar andere titels van het Tweede Boek, bijvoorbeeld de artikelen 372 tot en met 375 (oud) Sr, die met een iets gewijzigde inhoud naar titel XVII zijn overgeheveld (nu art. 273a tot en met 273e)³⁷ en

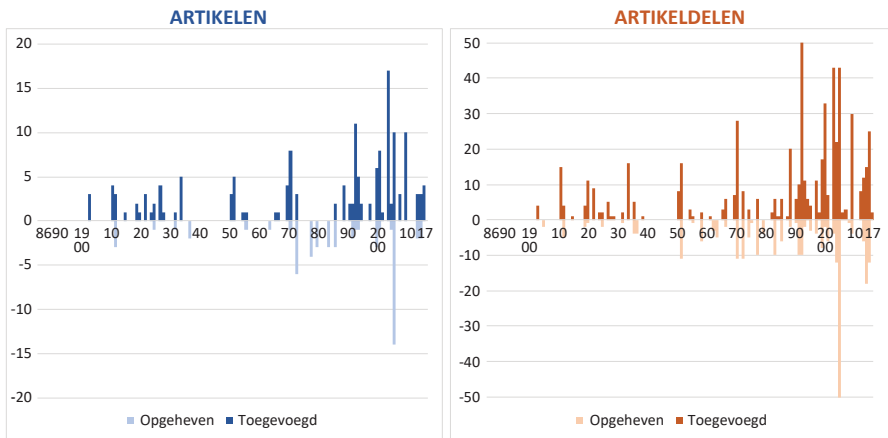
35 Zie Buruma 2003; De Hullu 2011.

36 Met geschrapt bedoelen we slechts dat artikelen uit de betreffende titel zijn verwijderd. Zoals hierna blijkt, betekent schrappen uit een titel niet altijd dat het feit niet meer strafbaar is gesteld.

37 Wet van 1 juni 2006, *Stb.* 2006, 300; *Kamerstukken II* 1998/99, 26671, 3, p. 39.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

Figuur 3 Aantal artikelen en artikeldelen toegevoegd en geschrapt uit het Tweede Boek van het WvSR – per jaar, 1886-2017

artikel 250a (nu art. 273f Sr).³⁸ De verplaatsing naar een andere titel van het Tweede Boek kan verband houden met veranderde rechtsbelangen die de strafbepalingen beogen te beschermen. Ook maatschappelijke veranderingen (economische daaronder begrepen) kunnen verplaatsing van strafbepalingen nopen. De artikelen 372 tot en met 375 Sr (zij beschermen het brief-, telegraaf- en telefoongeheim) werden bijvoorbeeld verplaatst naar aanleiding van de privatisering van het staatsbedrijf PTT. De medewerkers van diens rechtsoptvolgers (onder andere PostNL) zijn met de privatisering geen ambtenaar meer, zodat de strafbepalingen niet meer thuis horen in titel XXVIII (Ambtsmisdriven). Zij werden verplaatst naar titel XVII (Schending van geheimen). Het belang dat met deze bepalingen wordt gediend, is niet gewijzigd.

In de tweede plaats moet worden opgemerkt dat (de inhoud van) een deel van de uit het wetboek geschrapte artikelen geen ‘decriminalisering’ betreffen, omdat de inhoud van deze artikelen is verplaatst naar andere wetten, onder andere de Auteurswet (art. 349bis e.v. (oud) Sr) en de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (art. 254 (oud) Sr).³⁹ De reden daarvoor lijkt telkens dezelfde: de rechtsbelangen die de strafbaarstellingen beogen te beschermen zouden beter tot uitdrukking komen in een aparte wet dan in het Wetboek van Strafrecht.

Hoe dan ook kan worden geconcludeerd dat door alle toevoegingen en weglatingen van artikelen de samenstelling van het Tweede Boek in de loop der jaren fors is gewijzigd.

Formulering van artikelen

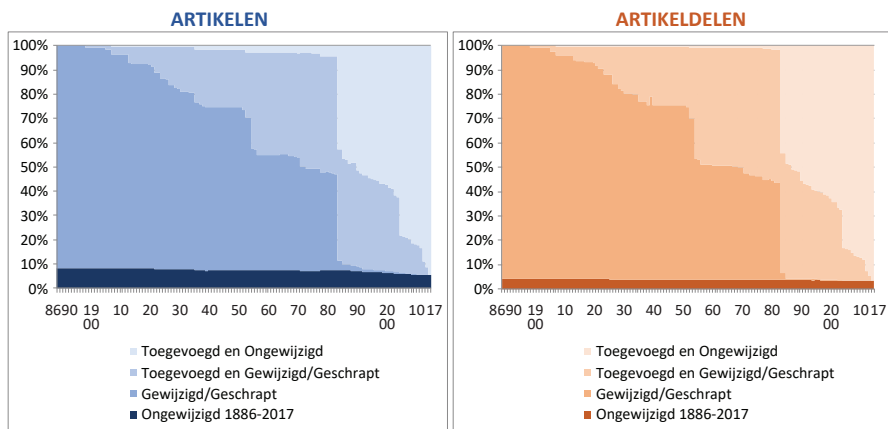
Behalve door toevoegingen en weglatingen van artikelen is het Tweede Boek in de loop der tijd ook fors veranderd doordat de inhoud en formuleringen van artike-

³⁸ Wet van 9 december 2004, *Stb.* 2004, 645.

³⁹ Respectievelijk Wet van 23 september 1912, *Stb.* 1912, 308 en Wet van 24 september 1992, *Stb.* 1992, 585.

Marieke Meesters, Paul Nieuwebeerta & Jeroen ten Voorde

Figuur 4 Aandeel van artikelen (rechts) en artikeldelen (links) – per jaar, 1886-2017 – naar verloop

len is gewijzigd. Hierdoor was in vrijwel geen enkel jaar de samenstelling van het Tweede Boek precies hetzelfde. Figuur 4 laat het verloop van de samenstelling van het Tweede Boek zien in elk jaar, terugkijkend vanaf 2017. Vanuit dat gezichtspunt wordt een onderscheid worden gemaakt tussen (a) artikelen die gedurende de gehele periode deel hebben uitgemaakt van het Tweede Boek en qua formulering niet zijn gewijzigd ('Ongewijzigd 1886-2017'); (b) artikelen die in 1886 in het Tweede Boek stonden, maar waarvan inmiddels de formulering is gewijzigd of die uit het Tweede Boek zijn geschrapt ('Gewijzigd/Geschrapt'); (c) artikelen die in 1886 nog niet in het Tweede Boek stonden, later zijn toegevoegd, maar waarvan inmiddels de formulering is gewijzigd of die alweer uit het Tweede Boek zijn geschrapt ('Toegevoegd en Gewijzigd/Geschrapt'); en (d) artikelen die in 1886 nog niet in het Tweede Boek stonden, in latere jaren zijn toegevoegd, en in 2017 nog steeds met dezelfde formulering deel uitmaken van het Tweede Boek ('Toegevoegd en Ongewijzigd'). Duidelijk is dat het Tweede Boek tot 1984 in elk jaar voor het grootste deel bestond uit artikelen die al in 1886 waren opgenomen in het wetboek en qua formulering niet waren gewijzigd. Pas met de wetswijziging in 1984 – waarbij de strafdreiging van de meerderheid van de artikelen is aangepast door de invoering van geldboetecategorieën – zijn de meeste artikelen qua formulering gewijzigd. Het Tweede Boek in 2017 bestaat dan ook voornamelijk uit artikelen die in 1984 of later in het Tweede Boek zijn gewijzigd of opgenomen.

Artikeldelen

Er bestaan behoorlijke verschillen in de opbouw van artikelen van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Zo kennen sommige artikelen geen verdere

onderverdelingen en andere artikelen wel.⁴⁰ In het eerste geval bestaat het artikel veelal uit een enkel artikeldeel waarin de strafbaarstelling is opgenomen, dus zowel een delictomschrijving als een sanctienorm (en soms aangevuld met de kwalificatie). Bekende voorbeelden van dergelijke artikelen zijn artikel 242 (verkrachting), artikel 287 (doodslag) en artikel 310 (diefstal) Sr. Artikelen die geen verdere onderverdeling in artikeldelen kennen, kunnen echter ook andersoortige bepalingen betreffen. Soms lezen we in een dergelijk niet-onderverdeeld artikel dat bijkomende straffen kunnen worden opgelegd, zoals het niet meer mogen bekleden van bepaalde ambten (bijvoorbeeld in art. 120, 286 en 320 r), of dat een aantal eerder genoemde strafbaarstellingen slechts nadat een klacht is ingediend, kan worden vervolgd (bijvoorbeeld in art. 269 Sr). Andere artikelen verwijzen naar andere bepalingen. De artikelen 319, 324, 338, 353 Sr verwijzen bijvoorbeeld telkens naar artikel 316 Sr. Dit artikel bepaalt dat vervolging wegens bijvoorbeeld diefstal (art. 310 Sr) is uitgesloten wanneer de dader de niet van tafel en bed of van goederen gescheiden echtgenoot is van het persoon tegen wie het misdrijf is gepleegd. Lid 2 bepaalt dat het doen van een klacht mogelijk is. In dat geval mag het Openbaar Ministerie wel tot vervolging overgaan.

Artikelen die wel een verdere onderverdeling kennen, komen we ook geregeld in het Wetboek van Strafrecht tegen. In de zogenoemde 'Aanwijzingen voor regelgeving'⁴¹ is aangegeven hoe wetsartikelen het beste kunnen worden onderverdeeld en hoe afzonderlijke artikeldelen het beste genummerd kunnen worden. Voor deze bijdrage zijn de Aanwijzingen interessant, gelet op de Aanwijzingen omtrent wetgevingstechniek. Bij het opstellen van wetgeving is het de bedoeling dat ambtenaren en ministers zich houden aan de Aanwijzingen voor de regelgeving,⁴² dus ook op het punt van wetgevingstechniek. Hoewel het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht veel ouder is dan de Aanwijzingen voor de regelgeving en veel van de daarin aangebrachte wijzigingen reeds vóór de inwerking-treding van de Aanwijzingen tot stand kwamen, is het vanwege de hoeveelheid wijzigingen sinds de invoering ervan niettemin interessant te bezien in hoeverre de Aanwijzingen met betrekking tot het Tweede Boek zijn gevolgd.

In Aanwijzing 3.58 lid 1 lezen we dat artikelen in leden kunnen worden verdeeld, en dat deze leden met Arabische cijfers worden genummerd. Inderdaad vinden we in vele artikelen in het Tweede Boek een opdeling in leden (aantallen staan in de volgende paragraaf). Bij wijze van voorbeeld kan gewezen worden op de artikelen 98, 184, 240b en 370 Sr. Al bij de totstandkoming van het Wetboek van Straf-

40 We merken op dat in sommige titels artikelen nauwelijks zijn onderverdeeld (titel X), terwijl in andere titels alle artikelen bestaan uit meerdere leden (bijvoorbeeld titel IX).

41 Aanwijzingen voor de regelgeving van 18 november 1992, *Stcrt.* 1992, 230 (laatst gewijzigd op 22 december 2017, *Stcrt.* 2017, 69426).

42 Zie S.E. Zijlstra e.a., *Wetgeven. Handboek voor de centrale en decentrale overheid*, Deventer: Kluwer 2012, p. 21.

recht werd aangenomen dat artikelen uit meerdere leden kunnen bestaan; pas in 1984 zijn voor de leden nummers geplaatst.⁴³

Daarnaast is in Aanwijzing 3.59 aangegeven dat artikelen kunnen worden opgedeeld in verschillende artikeldelen wanneer er sprake is van opsommingen indien dat de duidelijkheid van een artikel ten goede komt. De artikeldelen van een dergelijke opsomming worden dan aangegeven met letters uit het alfabet (a, b, c enzovoort). Deze wijze van opdeling komt in het Tweede Boek van het wetboek maar eenmaal voor: artikel 273c Sr kent een onderverdeling in a en b. Tevens geeft Aanwijzing 3.59 aan dat wetsartikelen en artikeldelen uit het oogpunt van helderheid verder kunnen worden onderverdeeld in artikeldelen die als volgt worden aangeduid: 1°, 2°, 3° enzovoort. Een dergelijke onderverdeling wordt al sinds 1886 gemaakt. Van artikelen die op die manier zijn opgedeeld, vinden we diverse voorbeelden in het Tweede Boek (bijvoorbeeld: art. 363 lid 1 Sr is onderverdeeld in vier onderdelen, artikel 96 lid 2 Sr in vijf onderdelen en het eerste lid van artikel 273f Sr bestaat uit maar liefst negen onderdelen). Kenmerkend voor deze verdere onderverdeling is dat de delictsoomschrijving van elk van die onderdelen ten opzichte van elkaar verschillen, maar de sanctienorm telkens dezelfde is.

De Aanwijzingen voor de regelgeving geven dus aan hoe wetsartikelen en artikeldelen optimaal opgesplitst en genummerd kunnen worden. Hier moet echter worden opgemerkt dat de in de Aanwijzingen voor de regelgeving aangeraden systematiek niet altijd wordt gevolgd in het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Nogal eens worden artikeldelen genummerd zonder dat er sprake is van een *verdere* onderverdeling (bijvoorbeeld art. 97b, 104, 139e, 161sexies Sr). In die artikelen wordt de nummering 1°, 2°, 3° enzovoort gehanteerd. Voor een dergelijke onderverdeling is gekozen omdat de sanctienorm in veel van die gevallen dezelfde is (bijvoorbeeld art. 97b, 139f, 218 en 326b Sr). In een aantal gevallen is daarnaast een deel van de delictsoomschrijving bij elk van die onderdelen gelijklopend (bijvoorbeeld art. 161ter, 170, 355 en 385 Sr). Door deze wijze van formuleren wordt herhaling zo veel mogelijk voorkomen.

Anderzijds wordt het gebruik van letters ook gebruikt om *verdere* onderverdeling aan te geven (bijvoorbeeld art. 139d lid 2, 151b lid 2, 326c lid 2, 337 lid 1 Sr). Ook hier doet zich de omstandigheid voor dat de delictsoomschrijving verschilt, maar de sanctienorm identiek is. Hoewel de Aanwijzingen voor de regelgeving hier niet zijn gevolgd, draagt deze onderverdeling wel bij aan het doel dat in de Aanwijzingen wordt genoemd, namelijk 'de duidelijkheid' (Aanwijzing 3.59 lid 1). Men kan zich echter wel afvragen of de uiteenlopende wijzen van onderverdeling

43 Alleen de onderverdeling met behulp van de cijfers 1°, 2°, 3° enzovoort was in het oorspronkelijke wetboek zichtbaar gemaakt. Lidnummers werden eerst in 1984 toegevoegd, terwijl ook met het gebruik van letters in 1984 een aanvang is gemaakt (art. 281 lid 3). Zie de beschikking van de minister van Justitie van 23 maart 1984, *Stb.* 1984, 92. De beschikking is het gevolg van art. XXV van de Wet van 10 maart 1984, *Stb.* 1984, 91. Deze beschikking leidde er ook toe dat de wettekst in de toen geldende, zogeheten 'wettelijke spelling' werd weergegeven. Daarvoor werd de spelling gebruikt die aan het einde van de negentiende eeuw gehanteerd werd. Zie daarover Smidt 1891, p. 38-42.

De veranderingen en groei van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht. Een historische analyse van zijn externe structuur in de periode 1886-2017

van artikelen de duidelijkheid ten goede komt, in het bijzonder voor niet-juristen die soms ook van het Wetboek van Strafrecht gebruik moeten maken.

Aantal artikeldelen

Bij de inwerkingtreding van het wetboek in 1886 omvatten de 332 wetsartikelen van het Tweede Boek in totaal 598 artikeldelen, variërend van vier artikelen in titel XXI (Veroorzaken van de door of van lichamelijk letsel door schuld) en één artikel in titel XXXI (Financiering van terrorisme) en 57 artikelen in titel XXIX (Scheepvaart- en luchtvaartmisdrijven) (Zie figuur 1).

In 2017 zijn de 434 artikelen onderverdeeld in 906 artikeldelen: gemiddeld heeft elk artikel dan dus iets meer dan 2 leden. Het artikel met het meeste aantal leden is artikel 248 Sr, dat acht leden telt. Artikel 273f Sr kent minder leden (zeven), maar sommige leden zijn weer onderverdeeld (lid 1 in maar liefst negen onderdelen en lid 3 in drie onderdelen). Dit artikel is met afstand de langste strafbepaling in het Tweede Boek.

De belangrijkste veranderingen in de periode tussen 1886 en 2017 zijn samengevat in iguur 1, 2 en 3. In totaal is het aantal artikeldelen dus gestegen van 598 in 1886 tot 906 in 2017 (zie de rechter grafiek van iguur 2), maar de trend is niet gelijkmatig: Net als bij het aantal artikelen is duidelijk dat de forse groei in het aantal artikeldelen vooral sinds 1990 heeft plaatsgevonden. Dit hangt ten dele samen met een aantal recente grote wijzigingen. Zo heeft de Wet terroristische misdrijven geleid tot invoering van verschillende artikelen met meerdere leden (bijvoorbeeld art. 176b, 282b, 304b en 354a Sr).⁴⁴ De (netto) toename in het aantal artikeldelen is vrij gelijkmatig verdeeld over de verschillende titels van het wetboek (zie ook de rechter grafiek van figuur 1).

De toename van artikelen en artikeldelen vond veelal plaats bij wetswijzigingen waarin een beperkt aantal artikelen werd gewijzigd en/of ingevoegd. Maar het Wetboek van Strafrecht is ook een aantal keer grootschalig herzien. Dergelijke grote wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht – zoals in 1956 en 1984 – beperkten zich echter veelal tot de sanctienorm en lieten de delictomschrijvingen met rust. Een uitzondering daarop vormt de Wet herijking strafmaxima (2005).⁴⁵ Bij deze herziening zijn wel diverse artikel(del)en gewijzigd en ingevoegd.⁴⁶

De rechter grafiek van figuur 3 laat zien dat van alle oorspronkelijke 598 artikeldelen in het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht er inmiddels 264 zijn

44 Deze wet leidde tot invoeging van negentien artikelen. Zie Wet van 24 juni 2004, *Stb.* 2004, 290.

45 Wet van 22 december 2005, *Stb.* 2006, 11. Met deze wet werd oorspronkelijk beoogd verschillende strafmaxima te wijzigingen, mede naar aanleiding van een onderzoek naar de strafmaxima in het Wetboek van Strafrecht (Zie De Hullu, Koopmans & De Roos 1999). Hoewel het grootste deel van deze wet inderdaad alleen strafmaxima van artikelen in het Tweede Boek wijzigt, zijn ook diverse wijzigingen en invoegingen van diverse artikel(del)en tot stand gebracht.

46 De reden dat in de regel wijziging van een beperkt aantal artikelen plaatsvond, zal gelegen zijn in de omstandigheid dat de wetgever met een wijziging een specifiek onderwerp adresseert waarop slechts een beperkt aantal artikelen (vaak binnen een bepaalde titel) betrekking heeft. Titeloverschrijdende wetswijzigingen, zoals de zogeheten Wet computercriminaliteit II uit 2006, zijn natuurlijk wel voorgekomen, maar verhoudingsgewijs veel minder vaak dan wijzigingen van artikelen en artikeldelen binnen een enkele titel.

Marieke Meesters, Paul Nieuwbeerta & Jeroen ten Voorde

opgeheven. Daarnaast zijn er 556 nieuwe artikeldelen (met nieuwe nummers) bijgekomen. De meeste artikeldelen zijn geschrapt en toegevoegd in de afgelopen 25 jaar.

Formulering van artikeldelen

Uiteraard is sinds 1886 ook van artikeldelen de formulering veelal gewijzigd en/of geschrapt. De rechter grafiek in figuur 4 laat het verloop van de samenstelling van de artikeldelen van het Tweede Boek zien in elk jaar – terugkijkend vanaf 2017. Duidelijk is dat – net als voor de artikelen gold – het Tweede Boek tot 1984 in elk jaar voor het grootste deel bestond uit artikeldelen die al in 1886 waren opgenomen in het Wetboek van Strafrecht en qua formulering niet waren gewijzigd. In 1984 werden veel artikeldelen met de toevoeging van een geldboetecategorie in de sanctienorm gewijzigd. Sinds 1984 zien we dat door toevoeging en schrapping van artikeldelen de formulering van artikeldelen in elk van de afzonderlijke jaren verschilt (zie rechter grafiek van figuur 4).

Conclusie en discussie

Tot voor kort is er in ons land weinig systematisch onderzoek gedaan naar veranderingen in het gehele Wetboek van Strafrecht over de periode vanaf 1886 tot nu. Daarom is recent een project gestart dat beoogt de ontwikkelingen in het Wetboek van Strafrecht over de periode 1886-2017 systematisch te beschrijven en te verklaren. In dit artikel presenteren we de eerste resultaten van het nieuwe project, en geven – met behulp van een nieuw bestand HWvSr – een overzicht van de langetermijnontwikkelingen in de opbouw – ofwel de ‘externe’ structuur – van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht sinds 1886.

Een korte samenvatting van de resultaten is dat de omvang van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht fors is uitgebreid in de afgelopen 130 jaar. Bij het invoeren van het Wetboek van Strafrecht in 1886 bestond het Tweede Boek uit 31 titels, 332 artikelen en 598 artikeldelen. Op 1 januari 2017 (het laatste moment dat in de analyses is betrokken) bestond het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht uit 32 titels, 434 artikelen en 906 artikeldelen. We zien dus dat het Tweede Boek sterk is veranderd en fors is uitgebreid. Voor zover artikelen uit het Tweede Boek werden geschrapt, betekende dit niet zonder meer ‘descriminalisering’; sommige strafbepalingen werden naar andere wetten verplaatst.

Het is – voor zover wij hebben kunnen nagaan – voor het eerst dat een globale maar toch zeer precieze beschrijving is gegeven van ontwikkelingen in de externe structuur van het Wetboek van Strafrecht. In toekomstige studies kunnen de beschrijvingen echter op diverse manieren verbeterd en uitgebreid worden. Allereerst is het logisch in de nabije toekomst de analyses zoals gedaan in dit artikel voor het Tweede Boek uit te breiden naar andere boeken van het Wetboek van Strafrecht en naar andere wetten (zoals de Opiumwet, de Wet wapens en munitie, en de Wet op de economische delicten). Deze uitbreiding kan relevant zijn voor de discussie over de herziening van het Wetboek van Strafrecht. Niet alleen de vraag naar de meest heldere structuur, maar ook bij de beantwoording van vragen

betreffende de inhoud van wat strafbaar wordt gesteld en op welke wijze kan worden geprofiteerd van de kennis van een heldere analyse van de ontwikkeling van de bestaande wettelijke regelingen.

Niet alleen voor toekomstige wetgevende activiteiten is het voorgaande volgens ons van belang. Wij hebben gepoogd inzichtelijk te maken dat een wetboek een levend document is dat zich in de loop van de tijd om uiteenlopende redenen ontwikkelt. Van die ontwikkeling moet ook de rechtspraak zich bewust zijn. Dit artikel maakt wellicht ook duidelijk dat de rechtspraak zich de nodige en steeds meer inspanningen moet betrachten om het Wetboek van Strafrecht onder de knie te krijgen. Dat vergt opleiding en studie. De vraag komt op of het leren kennen van het huidige wetboek inmiddels niet wel heel erg veel opleiding en studie vergt; de complexiteit ervan is sinds 1886 navenant toegenomen en de vraag is of dat alleen maar verklaard kan worden door de toegenomen complexiteit van de samenleving. De externe structuur van het Wetboek van Strafrecht kan niet altijd gelukkig worden genoemd.

Verder zullen we in toekomstige analyses ons ook gaan richten op ontwikkelingen in de inhoud van de wetsartikelen – ofwel de ‘interne structuur’ – van het Wetboek van Strafrecht. Zo zullen we beschrijven welke veranderingen zich in de delictomschrijving hebben voorgedaan. Daarmee wordt inzicht gegeven in welke gedragingen wel en niet strafbaar zijn gesteld en dat biedt dus onder meer inzicht in processen van criminalisering en decriminalisering. Ook zullen we veranderingen in de sanctienormen zoals opgenomen in het Wetboek van Strafrecht beschrijven. Veranderingen in welke straf voor (bepaalde) delicten maximaal kan worden opgelegd (de strafdreiging), geeft inzicht in de waardering van de ernst van het strafbaar gestelde feit. Tevens richten we ons in de verdere toekomst op analyses die mogelijke verklaringen voor veranderingen in het Wetboek sinds 1886 kunnen geven. Daarnaast zullen we kijken in hoeverre het strafrechtelijk systeem daadwerkelijk te maken kreeg met bepaalde delicten, en in hoeverre mogelijke straffen daadwerkelijk werden opgelegd.